

УДК 37.013: 378.016

DOI: [10.35619/pse.vi6.188](https://doi.org/10.35619/pse.vi6.188)

Жанна СТЕЛЬМАШУК

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2368-4209,
e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито роль навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання» під час професійної підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти. Визначено мету та завдання курсу. Схарактеризовано зміст лекційних та практичних занять з навчальної дисципліни, обґрунтовано їх можливості у процесі професійної підготовки майбутніх учителів закладів загальної середньої освіти.

З'ясовано, що під час лекційних та практичних заняттях широко використовуються інтерактивні технології навчання («Мозкова атака», метод «Прес», «Гронування», «Плакат думок», рольова гра тощо), аналіз та моделювання педагогічних ситуацій, мультимедійні технології тощо.

Наголошено, що вагомою складовою в освоєнні дисципліни є самостійна робота здобувачів вищої освіти, схарактеризовано окремі завдання, що мають творчий характер.

Доведено, що вивчення курсу сприяє підготовці висококваліфікованих майбутніх учителів математики та інформатики, біології та здоров'я людини, які володітимуть достатнім запасом професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань організації виховної роботи з дітьми.

Ключові слова: навчальна дисципліна «Теорія і методика виховання», професійна підготовка, майбутні бакалаври середньої освіти, майбутній учитель математики та інформатики, майбутній учитель біології та здоров'я людини.

Постановка проблеми. У нормативно-правових актах у сфері освіти визначено потребу підготовки вчителя, здатного забезпечувати розвиток здібностей здобувачів освіти, формувати навички здорового способу життя та дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я. Водночас педагог має виховувати повагу до Конституції і законів України, людської гідності та прав людини, сприяти формуванню готовності до захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, а також утверджувати суспільну мораль і загальнолюдські цінності власним прикладом.

Важливу роль у підготовці особистості майбутнього вчителя-вихователя відіграє навчальна дисципліна «Теорія і методика виховання», що забезпечує перехід від теоретичних педагогічних знань до практичних навичок організації виховного процесу в сучасному закладі загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Проблематика професійної підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти до використання цифрових технологій у профорієнтаційній діяльності ґрунтовно висвітлена у дисертаційному дослідженні М. Остроги. У монографії Н. Грицай комплексно розглянуто теоретичні та практичні засади методичної підготовки майбутніх учителів біології.

У науковій праці Н. Граматик здійснено аналітичний огляд актуальних проблем підготовки майбутніх учителів природничих наук, що дозволяє окреслити ключові тенденції розвитку цієї галузі. Водночас питання основ професійної підготовки майбутніх учителів математики та інформатики становлять предмет наукового зацікавлення О. Коротун.

У статті Т. Ціпан та А. Ваколюк розкрито педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання» у контексті формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів початкової освіти, що підкреслює її важливу роль у системі фахової підготовки [8].

Мета статті – розкрити педагогічні можливості дисципліни «Теорія і методика виховання» під час професійної підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти, зокрема до виховної роботи в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий пошук дав змогу констатувати, що термін «підготовка» у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (2002) має декілька визначень: 1) готуватися до чогонебудь заздалегідь, завчасно; 2) запас знань, навичок, досвіду і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності; 3) готовий для якої-небудь діяльності, здатний до неї [2, с.767].

У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що «підготовка – це запас знань, досвіду, здобутих під час навчання, практичної діяльності, відтак, метою закладу вищої освіти є професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи як цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, ознайомлення й узагальнення педагогічного досвіду. Результатом цього процесу можна вважати вироблення в майбутніх учителів готовності до педагогічної діяльності та формування професійної компетентності» [7].

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» (2011) знаходимо трактування «професійної підготовки» як системи професійного навчання, метою якого є прискорення набуття людиною, що навчається, навичок, необхідних для виконання певної роботи, групи робіт [3, с. 384].

Серед циклу обов'язкових компонентів професійної підготовки ОПП «Середня освіта (Математика. Інформатика)» та «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)» важливе місце посідає «Педагогіка» (ОК 7), складовою якої є навчальна дисципліна «Теорія і методика виховання» [4; 5]. На її вивчення майбутніми вчителями математики та інформатики відведено 2 кредити ЄКТС (14 годин лекційних занять, 6 годин практичних та 40 годин самостійної роботи). Натомість для майбутніх учителів біології та здоров'я людини передбачено 3 кредити ЄКТС (10 годин лекційних занять, 10 год практичних та 70 годин самостійної роботи).

Мета курсу – формування у здобувачів освіти професійних компетентностей відповідно до зазначених освітньо-професійних програм, готовності до здійснення виховної роботи в сучасних закладах освіти; формування практичних умінь та навичок, необхідних для управління виховним процесом в сучасному закладі середньої освіти.

Завданнями курсу є: активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів задля набуття знань з теорії та методики виховання; формування знань і уявлень здобувачів освіти про сутність, зміст, закономірності та принципи організації виховного процесу, пріоритетні напрями діяльності класного керівника; оволодіння основними формами та методами організації виховної діяльності учнів, партнерської взаємодії з батьками вихованців і громадськістю; оволодіння вміннями планувати, проєктувати, конструювати й організовувати виховну діяльність учнів, керувати нею та оцінювати її результати; формування умінь і навичок застосовувати знання на практиці, ухвалювати ефективні педагогічні рішення відповідно до педагогічних закономірностей, принципів та нових підходів до виховання дітей, вмінь здійснювати науково-дослідницьку та експериментальну роботу, що сприяє розвитку творчості, активності й ініціативності у здійсненні виховного процесу; формування умінь дотримуватися етичних норм і педагогічного такту, формувати комунікаційну стратегію взаємодії з суб'єктами освітнього процесу, застосовувати демократичні технології ухвалення колективних рішень з врахуванням власних інтересів і потреб інших, використовувати ефективні стратегії спілкування залежно від педагогічної ситуації; створення безпечного освітнього середовища на засадах недискримінаційного підходу та надання психосоціальної підтримки в стресових ситуаціях; формування вмінь вивчати, аналізувати й узагальнювати досвід виховної діяльності у системі середньої освіти; формування готовності до аналізу та прогнозування педагогічної діяльності; формування здатності працювати творчо й нетрадиційно; здійснення педагогічних досліджень; створення власних виховних проєктів і впровадження інновацій у практику роботи класного керівника; формування умінь визначати рівень особистісного та професійного розвитку, моделювати траєкторію особистісного

самовдосконалення, виявляти здатність до самоорганізації професійної діяльності.

Ефективне вирішення зазначених завдань можливе за умови переходу здобувачів вищої освіти від пасивного засвоєння знань до їх творчого опанування та практичного застосування.

Навчальна дисципліна «Теорія і методика виховання» побудована, щоб забезпечити логічний і послідовний перехід від опанування базових засад виховання (перший змістовий модуль «Теоретичні основи виховання як цілісного педагогічного процесу») до ефективної організації виховного процесу в закладах загальної середньої освіти (другий змістовий модуль «Практичні аспекти виховної діяльності в закладі середньої освіти»).

Лекційні заняття першого змістового модуля спрямовані на формування у здобувачів освіти знань і уявлень про сутність процесу виховання, сучасні засади та наукові підходи до його організації, а також нормативно-правове забезпечення. У центрі уваги перебувають загальні закономірності, принципи та напрями виховання в закладах середньої освіти. Використання лекцій-дискусій та проблемних лекцій із демонстрацією презентацій та відеоматеріалів, створеними у програмі PowerPoint, Prezi та Canva, сприяє ознайомленню із сучасними формами та методами організації виховного процесу в школі.

Натомість другий змістовий модуль «Практичні аспекти виховної діяльності в закладі середньої освіти» забезпечує формування у майбутніх учителів математики, біології та здоров'я людини практичних інструментів реалізації виховної роботи зі здобувачами освіти 5–11 класів. Так, здобувачі освіти отримують уявлення про діяльність сучасного класного керівника, планування виховної роботи з класом, зміст, форми та способи налагодження партнерства з батьками. Також вони опановують методику вивчення та згуртування дитячого колективу, специфіку роботи з важковиховуваними дітьми на засадах особистісно орієнтованого виховання.

Майбутні вчителі здобувають знання та формують уміння, необхідні для забезпечення прав і свобод особистості, створення безпечного освітнього середовища, запобігання та протидії всім формам дискримінації, насильства, боулінгу й торгівлі людьми. Вони також навчаються створювати умови для толерантного спілкування, ефективного функціонування учнівського самоврядування, здійснення національно-патріотичного виховання та надання психологічної підтримки дітям в умовах війни.

З метою забезпечення діалогічної взаємодії майбутніх учителів, активної та рівноправної участі кожного, осмисленого опрацювання матеріалів курсу, рефлексії кожне практичне заняття передбачає індивідуальну роботу, роботу в парах і мікрогрупах, а також виконання завдань творчого та рефлексивного характеру.

У процесі застосування методів активного навчання забезпечується залучення студентів до інтенсивної пізнавальної діяльності, їхня самостійність у виборі та ухваленні рішень, високий рівень мотивації, а також своєчасний зворотний зв'язок. Добір активних методів навчання спрямований на те, аби майбутні вчителі максимально засвоїли сучасні технології та методики організації виховного процесу в ЗЗСО, що ґрунтуються на компетентністному, рефлексивному та особистісно зорієнтованому підходах.

Поглибленню, закріпленню, систематизації та узагальненню знань здобувачів освіти щодо змісту й пріоритетних напрямів виховання, а також розвитку вмінь здійснювати порівняння, узагальнення та формулювати самостійні висновки сприяє проведення практичного заняття на тему «Зміст та пріоритетні напрями виховання в закладі загальної середньої освіти».

У межах заняття застосовуються інтерактивні методи навчання, зокрема «Мозковий штурм», прийом «Плакат думок» (мовчазна дискусія), аналіз конкретних педагогічних ситуацій та метод «Прес». Наприклад, під час виконання завдання, що передбачає визначення можливих форм виховної роботи за окремими напрямками (екологічним, моральним, фізичним, естетичним, гендерним, правовим, інтелектуальним тощо) з урахуванням обраної вікової категорії учнів, доцільним є використання методу «Плакат думок», який забезпечує активізацію індивідуальної та колективної рефлексії.

Під час проведення практичного заняття на тему «Класне керівництво в закладах загальної середньої освіти: планування виховної роботи в класі» здобувачам освіти пропонується виконання аналітичних і практико-орієнтованих завдань. Зокрема, вони здійснюють аналіз планів виховної роботи, розроблених для учнів підліткового віку, з метою виявлення змістових і методичних помилок, допущених педагогом. На наступному етапі здобувачі освіти працюють із змодельованою педагогічною ситуацією, яка враховує конкретні виклики освітнього середовища (зокрема прояви булінгу, наявність шкідливих звичок тощо). Спираючись на чинні нормативно-правові акти у сфері виховання, а також з урахуванням особливостей класного колективу, вони розробляють пропозиції щодо організації виховної роботи, зокрема визначають доцільні заходи та форми діяльності на один навчальний рік.

Актуальним завданням сучасної педагогічної підготовки є забезпечення здобувачів освіти системними знаннями щодо організації безпечного освітнього середовища в класі, його структурних компонентів, а також ефективних підходів до протидії булінгу та надання психологічної підтримки дітям у стресових і травмувальних ситуаціях.

У процесі самостійної роботи майбутні вчителі мають можливість опанувати відповідну тематику за допомогою проходження курсів неформальної освіти. Результати такого навчання інтегруються в практичну підготовку: під час занять здобувачі освіти розробляють і презентують вправи та

техніки (зокрема елементи арт-терапії, музикотерапії, казкотерапії, рухової активності тощо), спрямовані на надання психологічної підтримки учням початкової школи в умовах переживання страху, тривожності, панічних станів і стресу.

Застосування методів «Грунування», «Запитання з баночки», «Пазли», «Ти-мені, я-тобі», «П'ять пальців» та інших. у процесі навчання забезпечує виявлення та структурування взаємозв'язків між ключовими поняттями навчального курсу, а також сприяє актуалізації попереднього досвіду здобувачів освіти й узагальненню результатів.

Водночас «Метод інцидентів» орієнтований на формування здатності майбутніх учителів до раціонального використання інформації в умовах, максимально наближених до їхньої майбутньої професійної діяльності. Його доцільно реалізовувати у форматі роботи в динамічних парах. Після отримання індивідуального завдання (картки) пара здобувачів освіти спільно виконує перше завдання: один із учасників пояснює алгоритм виконання, інший здійснює активне слухання, ставить уточнювальні запитання та пропонує власні варіанти розв'язання. Наступні завдання виконуються здобувачами освіти індивідуально з фіксацією результатів у робочих записах, після чого відбувається взаємоперевірка із подальшим аналізом і корекцією допущених помилок.

Крім того, у межах підготовки здобувачі освіти залучаються до створення мотиваційних відеоматеріалів, а також здійснюють аналіз і розв'язання педагогічних ситуацій, пов'язаних із проявами насильства в освітньому середовищі. Важливим елементом є застосування методів графічної візуалізації, зокрема розроблення алгоритмізованої моделі «Кроки класного керівника у випадку булінгу в класі», що сприяє формуванню цілісного уявлення про послідовність професійних дій у відповідних ситуаціях.

Формуванню готовності майбутніх бакалаврів середньої освіти до виховної діяльності в ЗЗСО сприяє їхня самостійна робота, яку в «Положенні про організацію освітнього процесу в РДГУ» визначено як основний засіб опанування навчального матеріалу у час, вільний від обов'язкових навчальних занять [6, с.12]. Дослідниці Л. Баліка, С. Бричок, Р. Філоненко зазначають, що «самостійна робота є потужним чинником розвитку навичок самоосвіти, самоконтролю й самооцінювання, які визначають здатність педагога до безперервного професійного зростання. Систематичне залучення здобувачів до самостійної аналітичної діяльності підвищує рівень їхньої навчальної автономії, відповідальності та готовності до рефлексії власних результатів» [1, с.103].

Наприклад, до практичного заняття на тему «Партнерська взаємодія сім'ї та класного керівника у вихованні дітей» здобувачі освіти готуються до дискусії «Роль батька та матері у вихованні дитини». У процесі підготовки вони опрацьовують праці В. Сухомлинського та виокремлюють цінні ідеї щодо виховання дітей і батьківства, які залишаються актуальними в сучасних умовах.

З метою набуття практичних навичок, а також опанування методів і технік надання психосоціальної підтримки дітям та протидії насильству (булінгу) в закладах загальної середньої освіти пропонується пройти онлайн-курси, зазначені в списку рекомендованих джерел до курсу, або обрати інші на власний розсуд.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, навчальна дисципліна «Теорія і методика виховання» посідає важливе місце в системі професійної підготовки бакалаврів середньої освіти, оскільки передбачає засвоєння здобувачами освіти як теоретичних засад виховання, так і практичних інструментів їх реалізації, що дозволяє ефективно організовувати виховну діяльність, спрямовану на всебічний розвиток особистості учнів, їхніх цінностей і соціальної відповідальності. Особливу увагу приділено формуванню педагогічного мислення, здатності до рефлексії, аналізу виховних ситуацій та ухвалення обґрунтованих педагогічних рішень. Перспективи наукових розвідок вбачаємо у дослідженні можливостей інтеграції цифрових технологій під час професійної підготовки майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баліка Л., Бричок С., Філоненко Р. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу. Педагогічна наука і освіта XXI століття, 2025. № 5. С.99-109. URL: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/121/106> (дата звернення: 02.05.2026).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)». Рівне: РДГУ. 23 с. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_014_05_sobzl.pdf (дата звернення: 02.05.2026).
5. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Математика. Інформатика)». Рівне: РДГУ. 22 с. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_014_so_i.pdf (дата звернення: 02.05.2026).
6. Положення про організацію освітнього процесу у Рівненському державному гуманітарному університеті. Рівне: РДГУ, 2025. 23 с.
7. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 № 38-39. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.05.2026).
8. Ціпан Т.С. Ваколюк А. М. Педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання» у формуванні професійної компетентності майбутніх бакалаврів початкової освіти». *Інноватика у вихованні*. 2024. Вип. 19. С.168–177.

REFERENCES

1. Balika L., Brychok S., Filonenko R. Orhanizatsiia samostiinoi roboty zdobuvachiv vyshchoi osvity u protsesi vyvchennia dystsyplin pedahohichnoho tsyklu [Organising Independent Study for

Higher Education Students in the Course of their Studies in Teaching Subjects]. *Pedahohichna nauka i osvita XXI stolittia*, 2025. No. 5. S.99-109. URL: <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/121/106> (data zvernennia: 02.05.2026). [in Ukrainian]

2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [The Comprehensive Dictionary of Modern Ukrainian] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv–Irpın: VTF «Perun», 2002. 1440 s. [in Ukrainian]

3. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Encyclopaedic Dictionary of Education]. Vydannia druhe, dopovnene y vypravlene. Rivne: Volynski oberehy, 2011. 552 s. [in Ukrainian].

4. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Biolojiia ta zdorovia liudyny)» [Vocational education programme: «Secondary Education (Biology and Human Health)»]. Rivne: RDHU. 23 s. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_014_05_sobzl.pdf (data zvernennia: 02.05.2026). [in Ukrainian]

5. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Matematyka. Informatyka)» [Vocational Education Programme: «Secondary Education (Mathematics and Computer Science)»]. Rivne: RDHU. 22 s. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_014_so_i.pdf (data zvernennia: 02.05.2026). [in Ukrainian]

6. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu u Rivnenskomu derzhavnomu humanitarnomu universyteti [Regulations on the Organization of the Educational Process at Rivne State University for the Humanities]. Rivne: RDHU, 2025. 23 s. [in Ukrainian]

7. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 5.09.2017 No. 38-39 [On Education: Law of Ukraine No. 38-39 of 5 September 2017]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 02.05.2026). [in Ukrainian]

8. Tsipan T.S. Vakoliuk A. M. Pedahohichnyi potentsial navchalnoi dystsypliny «Teoriia i metodyka vykhovannia» u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv pochatkovoï osvity» [Education Potential of the Academic Discipline «Theory and Methods of Education» in the developing Professional Competence among Future Bachelors of Primary Education]. *Innovatyka u vykhovanni*. 2024. Vyp. 19. S.168–177. [in Ukrainian]

THE ROLE OF THE ACADEMIC COURSE «THEORY AND METHODS OF EDUCATION» IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS OF SECONDARY EDUCATION

Zhanna STELMASHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory
and Methods of Education of
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID :0000-0003-2368-4209,
e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

Abstract. The article reveals the role of the academic discipline «Theory and Methods of Education» during the professional training of future bachelors of secondary education. The goal and objectives of the course are determined. The content of lectures and practical classes on the academic discipline is characterized, and their possibilities in the process of professional training of future teachers of general secondary education institutions are substantiated.

It was found that during lectures and practical classes, interactive learning technologies («Brainstorming», «Press» method, «Growing», «Poster of thoughts», role-playing, etc.), analysis and modeling of pedagogical situations, multimedia technologies, etc. are widely used.

It is emphasized that an important component in mastering the discipline is the independent work of higher education students, and individual tasks of a creative nature are characterized.

It has been proven that studying the course contributes to the preparation of highly qualified future teachers of mathematics and computer science, biology and human health, who will possess a sufficient supply of professional knowledge, skills and abilities, and practical experience in organizing educational work with children.

Keywords: academic discipline «Theory and Methods of Education», professional training, future bachelors of secondary education, future teacher of mathematics and computer science, future teacher of biology and human health.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2026 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 07.05.2026 р.

Стаття опублікована 15.06.2026 р.